

2939

ПЕДАГОГИКА

ОД

КАТАРИНЕ МИЛОВУКА.

• P13 Gr I 305.1

АННОТАЦИИ

Инв. бр. 319394

АННОТАЦИИ

УДК 62-72

Човек, као створење које мисли, мора самога себе да запита: „Зашто ја живим на овом свету? Каква је цел моме бићу?“

Кад човек овако пита, какво му је **опредељење**, онда се он свравњава са осталим **живећим** створењима и мисли даље, да-ли му је иста цел и **опредељење** са осталим **живећим** створењима. Ту ће опазити, да он (човек) осим свију осталих живећих створења има ванредна својства. Човек се телесно тако брзо неразвија, као животиња, али зато сразмерно дуже живи; његова лепота, прави ход, поглед на горе и још и то, што може да живи у сваком поднебију — чине: да је човек бољи од животиње; па макар и да му поједина чувства нису тако оштра, као код неких дру-

ГИХ ЖИВОТИЊА, — ОПЕТ ЗАТО ОН ПРЕВАЗИ-
 ЛАЗИ СВАКО ЖИВОТНО У СРАЗМЕРНОМ ОБ-
 ШТЕМ САВРШЕНСТВУ.

Но душевне врлине човека у много над-
 машују његово телесно савршенство.

Душа његова узвишује га над свима
 живећим створењима на нашој земљи. Он
 може да **МИСЛИ** о самом себи, о свом
 бићу и опредељењу; он има **БЕСМРТНУ**
ДУШУ, која је снабдевена изредним си-
 лама, а његов дух прониче у многе тајне
 природе, о којој он промишља за узро-
 ком, цели и дејством. Пчела још и дан
 данашњи као за време Адама гради своје
 воштане ћелијце, па и сва остала живо-
 тна заостају на првобитном степену, —
 само човек може све више да се обра-
 зује и да напредује све већем савршен-
 ству. За толико векова колико је прона-
 шло човештво, а поједини човек колико
 може да научи у знањима и вештинама!

Каква је грдна разлика у знању, хтењу
 и радњи код детета и код зрела човека! —

Из тих узрока људи од памтивека ми-
 сле о свом правом опредељењу, а мудраци

дошли су до тог убеђења: да је цел људског бића, да човек буде украс на овом свету и да се повинује неизменим законима природе.

Дух човека има способност да промишља о самом себи и о осталом телесном свету, т. ј. он може међу собом да сравни предмете; он разликује узроке и дејства, он суди по делима и знацима, он распознаје што је добро, лепо и право. Ова сила човечијег духа зове се сила суђења, или у страном изразу интелигенција.

Дух човечији познаје своје стање, он се или саглашава или се неслаже с оним што је упознао; он осећа, да добро, право и лепо одговара његовом правом животу, и разликује пријатна и непријатна осећања. Дух дакле има силу чуствовања.

Најпосле дух има снагу, да оно што је у слободи својој познао да је добро или рђаво, може да хоће или да неће, он може да избере полезно, а да одбаци штодљиво, и обратно, — он може да се у слободи својој одрекне радости и ужи-

вања, и своје делање да подвргне неким вишим законима, а може и да презре ове законе. Дакле дух човека има и силу воље.

Ове три силе у духу човечијем нису одељене, већ су у живом јединству.

Па како је дух човечији бесмртан, тако му се и ове његове основне силе немогу ни одузети ни разорити.

Кад је природа хтела, да на свету има људи, онда им је морала дати и бесмртне душе, јер те припадају људском бићу. Али природи и бићу човека неприпада и то, да он **наличи на Бога**, јер ово је нешто, што је додато природи, па зато може да се **изгуби**, а опет да у човеку непрестане његово биће.

Сила је **мишљења** у човеку двострука: или се односи на самога себе, т. ј. на сопствени свој дух, или на спољашњи свет.

Кад се сила мишљена односи на сопствени дух, онда се она зове **сила познавања самога себе**, која тај дух схваћа онако, какав је, па га сравава

са обрасцем, какав би ваљало да буде, и најпосле с тим се обрасцем или слаже или неслаже.

Кад се дух човечији обраћа свету, онда долази до познавања света, које почиње од осећања и утисака појединих предмета на чувства, па тиме се производе представљања о стварима. Затим се опажа потребност, да се таква разна представљања у духу приведу у јединство, па се онда одлучује оно, што је свима обште и нужно, од случајног; сравања се и разликује се; скупља се све што је једноврсно, и тако постаје појам. Пошто пак први почетак и узрок бића и живота није у нама самима, то ми закључавамо од видног на невидимо. Ако дубље уђемо у упознање ствари, онда дух разликује три велика одељка; и то: ствари, које само јесу (минерали); ствари, које јесу и живе (растиња и животно) — и најпосле суштества, која јесу, живе и мисле.

Искуство нас учи, да време за наше образовање није ограничено само на не-

колико година, но да наше васпитавање траје, докле живимо. Сваки дан к наученом научимо нешто више; или то научено повторавањем још боље утувимо; сваки дан бивамо окретнији и свагда налазимо прилику, да боље упознамо и омилимо оно што је добро, лепо и право. Живот у држави и фамилији једнако нешто на нама мења и усавршује, па ма како да остаримо, никад нисмо савршени, никад непрестаје наше васпитавање и образовање. Но ми се нећемо занимати овим **ОБШТИМ** васпитавањем и образовањем, већ ћемо обратити пажњу само на васпитавање **МЛАДЕЖИ**.

Грчка реч „педагогика“ значи науку, како ваља васпитати младеж. Ту нећемо говорити о младежи, која обухвата повећу девојку, или тако званог младића, већ ћемо се ограничити само на **ДЕТИЊСТВО**, т. ј. на онај узраст, кад је растећем човеку најпрече место у **НАРОДСКОЈ ШКОЛИ**.

Ми ћемо дакле учити, како ваља да је **ОСНОВНО** образовање, које предходи

васпитавању. Ту морамо одма приметити, да је почетак образовања врло тежак, и да се следства и правац тог почетка опажају не само при доцнијем васпитавању, но и за време целог живота.

Да би учитељ и васпитач сигурније одговарао високом свом звању, и да би своје ученике сигурно спровео њиховом човечијем опредељењу, није доста, да уопште познаје људску природу, но вужно је, да колико је могуће боље познаје својственост дечије природе.

Дете и његове својствености.

Ко хоће да васпита, тај мора да пази не само на то, какву цел треба дејствовањем својим да постигне код свог ученика, но он мора колико је само могуће, да познаје свог ученика по свима његовим својственостима. Највећи део успеха зависи од тога, јер само онај може на дете да има постојаног утицаја и изнаћи у избору васпитавајућих средстава оно, што је најбоље, који добро познаје особености детета.

Врло би добро било, кад би учитељ познавао свако поједино дете по његовим особеностима, дакле по томе, по чему се оно разликује од друге деце, јер је истина и то, да нема ниједног детета, које би

другом детету сасвим наличило телесно или душевно, па зато, за свако поједино дете морао би бити други начин, како би с њим ваљало поступати. Но ово огромно знање одвећ је тешко и утолико је теже, што је већи број деце, коју мора да поучава један учитељ. Ово се никад не може подпуно да постигне, но само приближно, и то најбрижљивијим и најљубазнијим обхођењем, и најсрдачнијом одашошћу.

Али знање познавања деце уобште може да се постигне много сигурније другим начином. То знање утемељено је у познавању опште **човечије природе**, јер и дете је оно, што и одрасли човек, само с том разликом, што су многе способности код детета тек у клици и у почетку развитка. Притоме показују се код детета одсудно и са особеном неком јачином почеци таквих способности и нагона, који много мекши бивају у зрелијем узрасту, било то телесним утицајем, или вишим душевним силама, које све већма отимају мах. Даље познаћемо дечију при-

роду, кад се опоменемо, какви смо ми били као деца, какве смо онда имали нагоне, и шта нам је дало решавајући правац. Ко при томе још има и прилику, да свагда има око себе децу, тај ће налазити и прилику да подробније позна дечију природу.

Образовање човека, дакле и детета, почиње средством чувства, и то онај, који васпита, увек мора имати на уму. У првом добу дечијег живота утисци су спољашњег света толики и моћни, да су још сметени, па тек лагано дете почиње на појединости обраћати своја чувства, која онда у себе прима. Пре свега се развија и ради **чувство виђења**, које наједаред обузима мложину предмета по боји, изгледу и споредностима. Дакле онај, који васпита, највећма мора да мотри на то **чувство виђења**, па да му у редовном следству доводи предмете и да се труди, да регула рад тог чувства. То **чувство виђења** највише је у дејству и понајвише приноси општем образовању човека, зато и зовемо сва опажања укупно „**посматрања**.“

По томе било би поучавање посматрања оно, које би образујући и по извесном начелу, спроводило делатељност чустава. **Сила посматрања** то је она способност духа, по којој чувства опажају предмете и промене. Уколико се ова сила посматрања односи само на спољашњи свет, зове се она чувствена, или **спољашња** сила посматрања. Уколико је способност у нама, да опажамо стање и промене, које бивају у нашој унутрашњости, ту ми зовемо **унутрашњу силу посматрања** или **унутрашње** чувство. Ово унутрашње чувство иначе се зове **свест**.

Представљања бивају, кад дух скупи и сједини поједине примете од предмета, о којима је већ средством чустава добио посматрања, дакле кад у њему заостану ликови од предмета. И посматрања и представљања односе се на **поједине** предмете, али **само** представљање остаје стално још и онда, кад је већ нестало предмета.

Својствено је детињем посматрању пре свега и то, да се дете узнемири и забуни од многих предмета, који уједаред на њега

дејствују и да се оно отреса од тог млоштва, па се обраћа једном предмету. То н. пр. можемо видети код размажене деце, која одвише сиграчака добијају од својих родитеља, јер ови родитељи мисле да тим чине деци задовољство.

Дете се збуни, зачуди се и скоро се затим обраћа једном предмету, с којим се искључно забавља. Исто тако дете није способно, да велике и величанствене ствари и посматрања уједаред брзо и подпуно схвати и у представљање преобрати.

Од овога се дете изненади па га то пресили, зато опажамо често код деце, да се од величанственог уклањају и да с пажњом гледају и траже да испитају мање и маловажно. Лептир, шарен округлао камичак, најмања речица, већма раздрагава и весели дете, него велико здање или романтичан, великолепан предео или велика река. Ако непазимо на ову особеност, онда можемо дете одвећ да раздражимо и да га збунимо. Одраслом човеку нетреба дуго времена, да свако ново посматрање сравни, а разно сећање омили му оно,

што је ново; напротив дете схваћа предмет као нешто једино и усамљено, па зато и није кадро, да посматрање одма претвори у представљање.

Дете воле све оно што живи, што се у природи миче, зато се његов дух најрадије занима с животињом, зато је и упамти. Делатељност код оваких и других посматрања увек има два правца, једанпут на више, кад сравањава и у свезу доводи поједино ново са одпре већ виђеним, а други пут на доле, да што ближе позна и расчлани по својим појединостима. Дакле, кад онај, који поучава и васпитава, хоће да дејствује на децу по плану и природно, онда мора да се држи оба ова правца.

Но право поучавање на основу посматрања тек онда се може очекивати са сигурним успехом, кад дете већ прилично говори свој матерни језик. Дете већ пре овог времена има многе чувствене утиске, који су важни за његово образовање; но ми никако не можемо да измеримо силу тих утисака, ових следства и узрок, зато

се у томе ослањамо на природу, и чувамо само против оног, што би могло дејствовати одвећ јако и забуњујући. Само је језик кадар успособити нас, да завиримо у душу детета, да дејствујемо на брзи развитак његовог духа, и да му помогнемо, да добије бистроћу у посматрањима. Дакле језик је средство за ову цел, која опет свагда зависи од предмета; дакле од круга посматрања. Зато ми ступамо од предмета к речи, од ствари и њене делатељности ка говору (језику) а никако друкчије. Гола реч без живог одношаја не може за дете да буде предмет образујућег занимања.

У особитој јачини појављује се у памтењу детета сила упознавања. Памтење, то је она душевна сила, која нас чини способним да незаборавимо утиске и представљања. Иначе памтење зовемо **силу сећања**, уколико је незаборављање у свези са свешћу и потOME се неких представљања хотимице сећамо. Ако је делатељност оваког сећања потежа, онда се то зове размишљање. Памтење је сродно

са **силом уображења**, која нас на бивша представљања од одсуствујућих ствари тако живо опомиње, као да су те ствари сада пред нама. Кад сила уображења бивша представљања с другим предста-вљањима сједини, па тако створи неке нове, но таке ликове, који не постоје, онда се то зове стварајућа сила уображења, или **фантазија**.

Кад помислимо, с **каком ванредном бр-зином** дете научи свој **матерни језик**, колико хиљада речи научи без усиљавања, и тако рећи играјући, онда се већ мора увидити и то, да дете има огромну силу памтења. Доцније се све већма губи та сувишна сила према другим силама, зато васпитач добро мора да мотри на ову особеност дечије природе, па да је по-зорљиво употреби утолико, да детету да прилику да научи, што оно радо учи у школи, а доцније учи с муком или без воље. Ово треба да се чини већ и због тога, што се свака сила мора упражњавати, јер би иначе без упражњавања ослабила.

Сила уображења исто је толико јака код детета, као и памтење, а то се види, кад се деца играју и на сиграчкама, које изнађу сама деца.

Код здравог детета, које има прилике, да упражњава телесну снагу, скоро ће се и практично показати сила уображења. Дете ће да гради кућу од разних парчета дрвета или од камичака, оно ће да гради водоводе и језера, оно ће од ствари, које су му при руци, н. пр. од камичака или прутића, саставити разне фигуре. Уколико су такве ствари у форми удесније за склапање, утолико су удесније за сиграчке дечије, а познато нам је, да се с **песком, воском** или **жутом земљом** најрадије и најдуже забављају деца. Васпитач и учитељ јако се мора чувати, да код детета одвећ нераздражи силу уображења, и да та сила недобије рђав правац, особито у волшебним и сујевверним представљањима; но треба ту силу да негује и да је поставља у движење **моралним причама** и **баснама**. Кад би хтели код детета угушити силу уображења, онда би

му у најсрећнијем узрасту одузели нај-
 лепшу дражест живота, и дали би му
 за будућност сувопаран правац, који би
 све виспрене утицаје и идеје уништио.

Природни нагони.

*Нагон делања, нагон дружења, нагон
 подражавања.*

Нагони се показују са особитом јачи-
 ном у младости, а у васпитавању, у
 школи и у домаћем животу од највеће
 су важности. Нагон то је трајуће ра-
 сположење, које гања вољу човека да
 жели, да се труди, да се гнуша и од-
 враћа. Зове се **природни нагон**, јер је
 без разлике урођен сваком човеку зато,
 да се одржи и да унапреди свој живот.
 Душа је у сротству са животом наших
 органа, али као са нечим спољашњим.
 Ово сротство, које посредују живци тела,
 зове се **опште чувство**, а нагон је овим
 општим чувством опредељени правац снаге
 и цели одржања самога себе и унапре-
 ђења нашег живота.

То је неко хтење, које нетреба да тражимо у самој души, већ у души и њеном сротству с телом. Код животиње нагон је управљен на одржање телесног организма а дејствује без погрешке, и зове се **ИНСТИНКТА**.

За цел васпитавања нужно је да се подробније упознамо са троструким правцем нагона, и то са нагоном делања, дружења и подражавања.

Где год има снаге, тамо се она показује или дејствује, и од овог делања зависи њено растење, као и здравље целог организма. Дете има разне снаге тела и душе, које морају да се употребе и упражњавају, јер би се иначе грешило не само против више цели људског бића, но и против здравља и организма. Зато нагон делања има више определење и вишу цел, него само телесно здравље и напредовање. Сам тај нагон делања код детета нерешава о подзи или цели како се показује снага; већ се подчињава неком трећем, а то су родитељи и учитељ.

Опачамо, како већ код малог детета с највећом снагом дејствује **нагон делања**, а кад му се такови ускрати, да је одма хрђаво расположено. Најмање дете хоће да миче ручицама и ножицама, хоће да движе органе говора, па зато се басцака, брбља или дречи и вришти и само у спавању престаје то двизање, но тим спавањем уморена снага изнова јача за ново двизање. Сиграње долази од нагона делања; свако здраво дете хоће да се сигра, и најволе оне игре, у којима долазе у делање и удови и чувства. Детињству припада сиграње, зато је то сиграње за децу озбиљско занимање, особито онда, кад им се дирне и у фантазију.

Нагон је дружења код детета онакв, као код неких животиња, н. пр. код мрава или пчеле, и састоји се у томе, као да га нешто гони, да тражи себи равне и да с њима дели задовољство и делање. Тај нагон дружења недолази тако рано као нагон делања. Он се показује тек онда, кад је дете већ прошло прве

ступене развита и кад већ толико уме да говори, да оно, што мисли, и своје жеље, може да саопшти другоме. Прва двизања нагона дружења у свези су са слабошћу детета, зато мало дете тражи матер или старију браћу и сестре; а на место овог чувства слабости тек доцније долази **свест**, да сједињене силе чине већа и јача дејства. Овај нагон може по разним околностима да се или јако уна пред или скоро угуши. Деца, која су васпитана у самоћи, и са родитељима удаљено од других људи живе, имају врло слаб нагон дружења, па зато су у већем друштву бојазљива и као поплашена; а напротив код друге деце, која живе у великој вароши у дружебном суседству, показује се утолико јачи нагон дружења, тако да су та деца весела само у већем друштву. Свагда пак је нагон дружења доказ, да је учење, радење и сиграње у друштву сасвим природно, па зато да је по природи детета боља **јавна школа**, где се састају деца једног узраста, него приватно васпитавање и приватно учење.

Заједно с нагоном делања долази и нагон подражавања, који је особито јак, па је и одвећ важан за васцело образовање детета. Велики део онога, што дете научи својих првих шест година, то долази од овог нагона, а то бива тако, да дете хоће све да чини оно, што чине други, особито што пред њим чине одрасли. На развијање говора од највећег је утицаја нагон подражавања. Кад говоре родитељи и старија браћа или сестре, онда се напиње дете, да то исто и тако исто каже, зато се и навикне на разна наречја и ударење гласа, тако, да се слободно може рећи: свако дете научи онако говорити, како говоре око њега. Опажамо, да мушка деца подражавају оцу, а женска деца матери и старијим сестрама и то онако, како ови ходају, како се движу, па и у самом раду. И у сигрању деце опажа се моћ нагона подражавања. Та сваки дан видимо, како деца подраживају егзерцир, како граде домове и лађице, како се сиграју „трговце“ и „школу.“ Да нагон подража-

вања недејствује само спољашње, но да има утицаја и на **наравствени** правац и на **суђење** (савест), то нам вели једна древна пословица: **зли примери кваре добре нарави**. Дакле тај нагон може да води и добру и злу, како га употреби пример и васпитање.

С а в е с т.

Због слабости и нејакости душевних и телесних сила, дете мора имати помоћи од одраслих, зато је код детета приврженост родитељима и осећање њиног надмоћја. Кад то неби било, онда би одвећ сумњив био утицај васпитања и поучавања. Дете и мора и хоће да има око себе људе, које поштује и којима верује, па му је прека потреба, да се на њих прислони и да им поклони пуно и неограничено поверење. Без оваких лица дете би наличило на **бршљан**, који се вије по земљи, ако не нађе јак стуб, па тако заостаје у растењу. Оно што одрасли хришћанин подпуно налази у своме Богу, то

налази дете најпре у својој најближој
околини, а највише у својим родитељима.

Са овом својсвености детета у свези је
и образовање **савести**.

Савест није нешто готово, што би било
детету урођено, што би му био подпуни
судац, који се никад неvara, већ је та
савест с почетка тек природна способ-
ност, која се може подпуно образовати.
Савести је потребно мерило за суђење о
наравственој вредности наших жеља, осе-
ћања и делања; но то мерило недолази
јасно и без сумњивости с нама на свет,
већ се задобија тек у животу. Зато је
код разних народа и у разним верама
врло различна савест човека у суђењу;
н. пр. савест Турчина одобрава много
којешта, где стрепи савест хришћанска.
Безумно би било потврђивати, да нетреба
гледати на веру, већ на дела, јер је очеви-
дно да дела произлазе од вере, па су онака,
као што је и сама та вера. Тело обично ради
против разума и труди се, да забуни суђење
разума, зато је овако сполашње мерило нуж-
но за наравствену ваљаност наших дела.

Дете види ово мерило најпре у својој околини, у родитељима, учитељима и васпитачима. Поука и примери ових детету су оно, о чему се сунча његово наравствено суђење и савест.

Због ових је узрока лик добре матере и озбиљног оца прва савест детета, која га свуда прати. На ове се ликове прислања дете са свом снагом свог срца. Благо њему, кад му лепи и добри ликови светле кроз срце смирене матере.

Леп је задатак васпитача, да ослободи детињу савест од ове зависности и да помогне, да у томе буде самостална. Но и то није тако одвећ тешко, јер је савест детета већ у првом узрасту много нежнија, осетљивија и истинитија, него ког многих одраслих. Докле се суђење одраслих може подмитити и преварити током света и варањем самога себе, као и утицајем надри мудрости, — дотле је суђење детета обично простије, па је у тој својој простоти и истинитије. —

II.

Васпитавање.

Родитељи, који желе, да добро васпитају своју децу, морају их пре свега добро познавати. Зато морају примећавати и судити, какве је темпераменте дете.

Темперамента то је душевни дар природе; то је оно, за што је човек првобитно опредељен, и у томе му је његова најбоља снага. Ову природну способност при своме расцветању чувати од сметњи и довести је у хармонију самом собом, — то је задатак васпитавања.

Темперамената у правцу душевног живота има пет, и то:

Меланколска темперамента, — у правцу осећања;

Флегматска темперамента, — у правцу разума;

Колерска темперамента, — у правцу воље; и

Сангвинска темперамента, — у правцу фантазије.

Сливање је ових четири темперамената и њихово хармонско изравњење у

Женијалној темпераменти, која је у правцу ума.

Ове темпераменте познати код детета, то је само тешко за родитеље, јер ови свагда имају слабости и предрасуде за своју децу.

Разликовати темпераменте код деце и то није тако тешко, само треба много pazити на њих. Две се велике врсте разликују: **мирна** и **жива** деца. Мирна су деца флегматска или меланколска, а жива су деца или колерска или сангвинска.

Флегматска темперамента познаје се најпре по равнодушију према спољашњим утицајима, потоме по наклоности, да остану у стању у коме су (у недвизању или двизању), а најпосле по томе, што

воле све оно, што је полезно, светско и прозајско. Деца ове темпераменте обично су здрава и јака.

Меланколска темперамента познаје се по томе, што прима спољашње утицаје (и у томе је противна флегматској темпераменти), по ђутљивости и што је рада кад је сама и без друштва; потоме, што све хоће да зна дубоко и основно, а нај-последње, што нема снаге, да непријатно одбије од себе. Деца ове темпераменте обично су нежна и слабачка, али добро се уче, талентнија су и много напреднија од својих свршњака.

Сангвинска темперамента познаје се по особитој живости и веселости, па и по лакомишљености, и да јој је вечитих промена (противно флегматској темпераменти) па и по површности, одвише брљавости и безазлене искрености. Деца ове темпераменте понајвише су љупка, али ретко ће испунити очекивања, која се полажу у њих.

Колерска темперамента познаје се по напраситости, радо се инати, хоће свагда да има право, радо разорава, а особито

јој је раздражен нагон делања. Деца ове темпераменте радо раде, уопште је нешто у њима поштено и часно, али хоће да заповедају својим вршњацима.

Сасвим чистих темперамената нема, као што у природи нема ни сасвим немешаних боја.

Мешовине сроднијих темперамената, н. п. меланколско-флегматске, или сангвинско-колерске, боље су и лакше се васпитавају, него мешовине противних темперамената зато, што се све оно боље слаже и сједињава, што је сродно. У флегматско-сангвинској или у колерско-меланколској темпераменти обично заостају тврдоће и противности.

Женијална темперамента то је онај одвећ срећњи природни мираз, који се показује у красној хармонији сваког душевног правца, тако да нема надмоћ ни осећање, нити ум, ни фантазија. Људи ове темпераменте, увек су пријатни и разликују се у томе, што макар и да нису учили, опет нађу у свему што чине и говоре само оно, што ваља и како ваља.

Ова (женијална) темперамента познаје се код деце по здравом духу, по окретности, без да су зрела пре времена, по прилежању без усиљавања, по умиљатости без ђудљивости, па обично превазилазе наде и очекивања о њима.

Код темперамената примећава се уопште, да се у меланколској укоречава **ђудљивост**, у флегматској **слабости**, у колерској **страсти**, а у сангвинској **будалаштине**.

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Историко-филозофски одбор
Одбор за издавање
Универзитетског
Историко-филозофског
Одбора

Ш.

Област осећања.

— области осећања главне су ове мане: чувствитељност, ненавист, завист и страх; а главна је врлина, благодарност.

Чувствитељност то је болешљива раздраженост чуствовања, кад га вређа свака маленкост; говори се о осетљивом човеку: ваља га чувати као пресно јаје. Оваки људи хоће, да цео свет на њих пази, и да се по њима управља; кад су хрђаво расположени, онда их је тешко опет довести у ред, па најмање су способни, да из самих себе дођу у добро расположење и да им глава господари.

Чувствитељност долази од меланколске темпераменте и од претеране брига ро-

дитеља за здравље детета, од мажења и хр-
 ђавог обичаја, што родитељи све и сва
 дозвољавају детету, па га онда још по-
 хваљују преко мере. Овако дете не само
 да лако ослаби и телесно и душевно, но
 бива и неокретно, сплетено, охоло, несно-
 сно, зактева, да цео свет само на њега
 гледа, вршњаци иду му с пута или му
 се ругају, па зато често бива и пакосно.
 Слаби родитељи највише су криви кад
 мажењем унесреће своје дете!

Мани чувствителности стаје се на пут,
 кад таково дете, (које се у обичном го-
 вору зове „намрштенко“ ако је мушко,
 или „света Бона“, ако је женско) нешто
 јаче држимо у узди, па га ладно преду-
 сретамо, приликом га осрамотимо, с њим
 се много незабављамо, али настојавамо,
 да се много и телесно и душевно движе
 и бринемо се, да добрим примером прими-
 весело здраво осећање. Живачко (нер-
 возно) нездраво стање преко мере гаје-
 ног самоосећања само простом дијетом
 и оштрим поступањем може да се дотера
 у правилно стање.

Ненавист то је тиха, али дубока мржња на друге људе, сама по себи расте, па кад кад и из најмањих узрока, али обично долази од увреда и подсмевања. Греше они, који мисле, да у детету не може бити овог порока. Но деца могу бити ненависна, као и одрасли људи, само што то код деце нетраје тако дуго и што код њих непрелази у злопамтење и освету.

Порок ненависти наличи на отровни коров, од ког ваља исчупати и најмању жилицу, да даље не расте. Ту поглавито треба употребити убеђење, да су скоро сви људи од природе добри и да они невређају свагда хотомице.

Завист то је један од најгорих порока, ког је тешко искоренити. Завист најбоље се опажа на лицу завидљивца и то као неповољност због тога, што су други одличнији. Тај се порок лако израђа у радост о туђем злу и у злобу, па онда трује карактер до најмање клице.

Деца постају завидљива, кад се при казновању похваљује друго дете, па му

се исто поставља као образац, па и тиме, кад се које дете међу браћом и сестрама или у школи тамо предпоставља, где би ваљало да се чини што је право; кад се у присуству деце сумњиво говори или спрда о људима, који су срећни; кад се преко мере пред њима уздижу земна блага и спољашње понашање.

Врло је тешко, поправити завидљиву децу, јер завист обично је дубоко укореењена, а сваки час налази рану са свију страна. Кад се нађе прилика, да се детету улије милосрђе и радост о туђој срећи; кад му се укратко али основно и то ако је могуће живим примерима докаже, да је завист једна будалаштина, а особито кад се за њ побринемо, да нађе добро друштво, да му неостане времена, да буде усамљен са својим болешљивим мозгом, онда се колико толико може излечити и завист.

Страх то је природно чувство, које се обично губи с годинама. Као што одрасли човек у црном мраку неможе да господари својим чувствима, јер неможе

да распозна своју околину, и како му је немило кад је усамљен, тако је и код деце коју треба да сматрамо као да су свагда у мраку и сумрачку, јер им је још слабо искуство.

Но страх може неуместним задиркивањем и плашењем да се дотера до крајње плашљивости и малодушија, које производе опасне телесне болести.

Страшљиву децу треба чувати с највећом пажњом и штедњом. Ваља само помислити, да је страх једно од најјачих осећања, па кадшто може дете сасвим и да унесрећи. Децу, која се плаше од мрака, нетреба оставити саму и без свеће, пре него што заспе; треба их заклањати од сурових задиркивања слушкиња и слугу, и да нечују којекакве сујеверне приче. Доцније, у зрелијем узрасту, много ће поправити разуман договор и подробно истраживање онога, чега се плаше. Највише треба пазити на то, да деца ненађу прилику, да се поплаше.

Благодарност, то је осећање, које се уздиже од обичног на нешто више и по-

казује бољу природу човечију тако точно, као што топломер (термометра) показује степен топлоте. Рђаво васпитани људи, деца, која одрасту у суровој околини, увек су неблагодарни. Неблагодарност, то је суровост срца, која неће да плати свој дуг зато, што га поверитељ ништа. Неблагодарник заборавља учињено му добро, грди и виче против тога, па најпосле врати зло за добро. Благодарност дечија то је најпростији израз скромности и љубави према родитељима и учитељима.

Врлина благодарности негује се код деце, кад се неприморавају да благодаре онда, кад се казнују; кад се силом не тражи, да деца буду благодарна; кад им се учињено добро непребацује; но кад се деца навикну, да и најмању учињену услугу приме с благодарном речи.

Благодарност има двогубу вредност, јер дичи и старост и младост; изнутра је адиђар срца, а споља је украс добре нарави.

IV.

Област воље.

—
области воље ове су мане: суровост, напраситост, упорство и брбљавост; а главна је врлина: прилежање.

Суровост је следство хрђавог васпитања и хрђавог друштва. Ако је суровост само **спољашња**, онда се показује у неотесаном делању и суровим речима, а тиме се деца обично диче: то по њиховом схваћању показује снагу и слободу, или смешну досетку. Ова врста суровости неко време може да постоји покрај добра срца. Ако-ли је суровост **унутрашња**, онда се она показује у грубијанству и свирепости, особито према жи-

вотињама и створењима, која се неумеју бранити. Овака суровост показује се често и у прождрљивости и у лакомству.

Пре свега мора се боље пазити на сурову децу и да се одклони од њих хрђаво друштво. Затим треба их навикнути, да имају **призрења према другима**, јер је то главно правило учтивости и финог обхођења. Неваља никако трпити сурово лармање, бесњење, скакање и дрекање деце у присуству других људи; особито не треба трпити да се мешају у разговор, или да више њих у исто време говоре. Исто тако ваља употребити строгост, кад се хрђаво владају при ручку, јер ту се скотска нарав код детета најпре показује.

Добро васпитање лако ће у овакој прилици наћи право мерило између пристојности и педантства.

Леп начин обхођења не само да је пријатан, но повратно дејствује и на унутрашњу финоћу, као што и спољашња чистоћа показује унутрашњу чистоћу.

Напраситост то је мана, коју имају многа деца, а најлакше може да се по-

зна: кад дете одма и без већег узрока
вришти, бије око себе, лупа ногама о
земљу и грди, кад радо ствари дрпа, квари
и разорава: онда тако дете има накло-
ност да буде напрасито, а то може да се
разграна до јарости; али код таког де-
тета нетреба превидети ни наклоност на
одважност и делатељност, на прилежање
и тврдоћу карактера.

Напраситост ваља разликовати од гње-
ва, јер је овај унутрашња и опасна стра-
на те мане. Кад напраситост дотле дотера,
да све буде по њеној вољи, кад она по-
беди, онда јој то чини као неко задовољ-
ство; у противној прилици она се скрива
унутра и бива душевна и телесна мука.

Са напраситим ваља поступати мирно
и ладно. Пре свега, кад детету дође на-
праситост, онда треба показати тврду спо-
којност; то ће увек да помогне. Кад прође
напраситост, онда треба да се покажемо
строги и да непопуштамо. То ће и нај-
гору од тих малих зоља дотерати у ред.
Кад се напротив, као што то обично бива,
и ми сами разјаримо, вичемо и бијемо,

онда тиме само сипамо зејтин у ватру, а она мала зоља радује се, што нас је бар разљутила. Напраситост ништа неможе већма да разлади, но кад у тај пар сусретне гвозденој спокојности.

Кад напраситост брзо дође а брзо и прође, онда то обично показује отвореног, поштеног човека, који покрај доброг васпитања може да постане ваљан карактер; напротив уздржани гњев, то је знак малене и ниске душе.

Упорство долази од тесног круга виђења, својеволјства или од прекомерне попустљивости васпитача. Упорства једна је страна **тврдоглавост** а друга **непослушност**.

С упорном децом треба **пажљиво** поступати. Нетреба им супрот стати опет са упорством, јер тиме така деца изгубе поверење према васпитачу. Зато с упорним дететом ваља поступати **љубазно** и с **постојанством**. Треба му колико је могуће разумно доказивати и лепим начином забрањивати, што неваља да ради. Но што васпитач једаред рекне, при

томе и он сам мора да остане. Велика је погрешка свађати или споречкивати се с упорним дететом.

Брбљавост то је честа мана код деце од колерске темпераменте, особито кад имају живу фантазију. Онда се та брбљавост код њих показује у некој форми немирноће, па прелази у лудо ћаскање и у страст, да једнако говоре. Така су деца врло несносна, а кад одрасту, онда се уплећу у свашта; што год раде, то је површно, а говоре и суде о свачему без икаквог разумног појма.

Ова мана може да се излечи полезним занимањем и тиме, да се приморају, да све и сва добро и савршено израде. Зато пред децом неваља олако говорити о важнијим стварима или о лицима, никад им нетреба допустити, да се мешају у разговор, а треба их врло оштро казновати, кад разносе оно, што су чули говорити.

Прилежање то је врлина воље а највише се налази код колерске темпераменте. Овој врлини, која свагда и свуда има своју вредност, може се научити дете,

кад се зарана привикне правилном де-
лању; али обично је урођено.

Васпитањем бивају деца прилежна, кад се навикну, да су пажљива; јер многа су деца само зато лења, што непазе како треба да раде, или што незнају како треба да почну нешто радити.

Децу ваља навикнути на **уредност**. Лењ често је само нестрпељив и неуредан, па му и рад његов нечини никакву радост. Најпосле прилежна бивају деца, кад се **заједно с њима** учи и ради, кад им се показује, како сваки рад треба да се одпочне. Многа деца само зато неуче и нераде, што незнају, како да почну.

V.

Област разума.

Ове су мане у области разума: тромост душевна (*indolencia*), протувост, лаганост и мана истраживања у маленкостима; а главна је врлина: пажљивост.

Тромост душевна то је немарљивост душевна за спољашње утиске. Душевно тромог ништа није у стању да узбуди на делатељност и да га одушевљава, и то зато, јер за ништа немари. Он лагано прежива мршаву рану и мајушне утиске, који долазе у његов круг. Као што су људи једностраног ума (који немају лепе наравне ћуди и фантазију, јер су ретко оштрог ума, и скоро никад немају духа)

досадни у друштву, тако и душевно трома деца највећу муку задају васпитачу.

Овака деца зато се тешко васпитавају, јер ова мана, основана у нарави а увећана небрежљивим васпитањем чини, да та деца нељубе част, нису страстна, ничим се не могу раздражити, и зато низашта немаре. Она живе жалосно, ћутљиво и јадно, јер споља на њих ништа недејствује.

Овај будан сан лудости може да се раздражи само јаким и трајућим утисцима. Дух живости мора силом да се угони у њих, а то може бити само многим телесним двизањем под ведрим небом, гимнастиком и добрим и живим поучавањем. Ако се тако дуго и трпељиво с њима поступа, онда може бити, да ће така деца доћи к себи, али то ретко бива.

Протувост то је оно, кад се дете у свашта уплеће, кад све хоће боље да зна, — то је знак плитког духа и незрелог искуства, — а долази од претераног уображавања у самога себе и од мажње мајкине. Зарана зрелу децу, (која обично имају једнострану правац разума), како по-

кажу малко окретности, одма и отац и мати мисле, да је дете женијално, а овамо није ништа друго но брбљавче. Због незреле хвале родитеља, овака деца бивају горда, сујетна и властољубива.

Протуво дете лечи се осрамоћавањем или темељном науком и доказом, да много више мора бити него што је, и да много више мора знати него што зна. Такој деци није вајде поповати о скромности и смирености, јер она немају чувство за те врлине.

Лаганост то је као нека лењост и сплетеност разума; обичај да сваки душевни рад лагано, трудно и без воље свршава. Ова мана није ни лењост ни тромост, већ оно несрећно запињање у појединостима. Људи који имају ову ману, немају способност да прегледе и овладају сложеним и састављеним стварима, као женскиње нису у стању да прегледе домаћу економију, а као мушкарци немогу да управљају радом, њима оскудева увиђавност и обозрителност, — они нису низашта способни, па зато су и несрећни.

Ова мана отежава учење и суђење, и чини да се такав човек нигде не може скрасити, јер нема самосталности, покоја ни задовољства. Ова у природи основана мана све већа бива пренебрегнутим васпитањем, а лечи се само дугим и уредним упражњавањем у говору и мишљењу. Овакој деци треба много причати, с њима говорити, читати и радити. Особито је корисно, заједно са оваком децом учити.

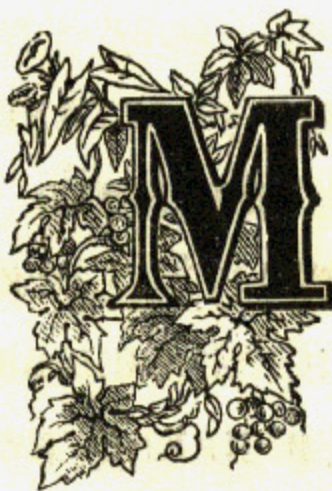
Мана истраживања у маленкостима, то је фантазијом окужен, болешљиви разум, коме као неки немирни дуси и ђаволчићи недају времена, да здраво суди. Овамо спада педантство и лукавштина. Ова мана чини да је човек неслободан, подозрељив и несносан, да никад у суђењу ненађе језгру, но увек нишани на страну зато, што хоће да је одвише паметан. Такав човек види муву у ваздуху, али вола на земљи невиди.

За лечење ове мане има само једно средство, а то је, да му се сваком приликом и у свима околностима показује **ВЕЛИКО И ЦЕЛО.**

Пажљивост то је врлина, која води величини душевној. Децу ваља навикнути да пазе, али не укорима, већ лепим но не сувопарним предавањем наука. Најпажљивија су деца, која имају добре учитеље.

VI.

Област фантазије.

 — Мане су у овој области: осетљивост, лакоумисленост, лукавство и фантастичност; а главна је врлина: љубазност.

Осетљивост (сентименталност) то је позната мана, која се у свима темпераментима показује у узрасту, кад је прелазак из детињства у мужество. Онда се душевни живот приближује области фантазије, по гдекад прелази и у чувствешу разузданост, која сама себе вара. Осетљивост долази од многог читања којекаквих књига, романа, и кад деца немају довољног занимања и надзора. Следства ове мане могу бити врло хрђава.

Против ове мане нетреба дејствовати са строгошћу, јер би се тиме још већма позледила. Ваља пазити, да деца нечитају којешта, него да им се омили све што је лепо и виспрено у историји, вештинама и литератури; онда ће лагано да исчезне осетљивост и душа ће да се навикне на лепо и виспрено.

Лакомисленост укореењена је у сангвинској темпераменти, узима све олако и неможе да прими дубље и трајуће утиске. Лакомислени никад се непредомишља, шта ће да чини или да каже, и никад не мисли на следства. Лакомисленост утолико је опаснија, што је обично у свези са веселом спољашношћу.

Лакомисеног треба лагано навикнути, да се диви великоме, виспреноме и лепоме, јер њему оскудева само дубокост и темељност, а не добра воља.

Лукавство, то је она гадна себичност, која вара и лаже, само да сакрије своју подлост. Оно се појављује као притворност, лицемерство, неверство, лаж, пакост и подмуклост.

Овде ваља разликовати лаж од страха, од промишљене, намерне и упорне лажи, која се мора оштро и озбиљски казновати.

Нетреба се никад смејати, кад деца лажу; нетреба преко мере строг бити, да деца од страха неслажу, детету нетреба баш све веровати, већ осведочити се, дали говори истину; а најпоследње нетреба ни сами да лажемо.

Фантастичност, то је лепо и слатко говорећа будалитост, не од зле намере, већ само зато, да се као тобож свет диви. Од ове мане бивају лепе фразе и слатки говори, с којима се варају други људи. Но све је то ветар и ништа.

Ако хоћемо да децу сачувамо од те мане, онда треба на то мотрити, да особито у писменим саставима неупотребљавају којекаке будаласте и китњасте придеве. Треба им показати, да је простота најлепша, и да истина нетреба украса.

Љубазност, то је она лепа искреност, поверење и срдачност, коју опажамо у сангвинској темпераменти код деце и код одраслих. Она врло краси човека. Но ту

неговоримо о оној искренности, која све
избрбље, јер то је већ мана. Да би
васпитали децу, да буду љу-
базна, треба с њима да се обходимо благо,
умиљато и пристојно. Зато увек треба
ценити васпитача, који веселим лицем и
срдцем свој посао врши.

VI.

Област ума.

У овој области има само врлина,
а те су: човекољубље, одваж-
ност, разумност и честољубље.

Човекољубље то је мираз женијалне темпераменте, код осталих темперамената показује се тек у зрелијем узрасту, кад су већ разни душевни правци у хармонији. Она је баш противно себичности и суровости чувства. Човекољубља једна је лепа страна сажаљевање, а друга је лепа страна помажућа, делателна љубав.

Васпитач треба да обавести децу, да су сви људи једнаки пред Богом, и да им покаже беду и нужде људског живота.

Одважност то је главна врлина воље. Без одважности неможе бити ништа ве-

ликог и лепог. Китњаст разговор то није никаква врлина. Слабачак човек, себичњак и страшљивац свагда се плаше и зазиру; само чисто срце, љубав према људима и Богу стварају ону одважност, која има прекољудску снагу.

Децу ваља сачувати од претеране љубави према свету и пролазним почастима и радостима.

Разумност то је правичност и справедљивост у делању и суђењу, долази од оштроумности, која лако види у дубљину дела, брзо и точно савњава и разликује. Разумни људи ваљани су у друштву, способни у раду и потребни за сваки посао.

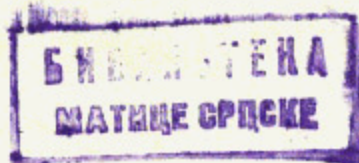
Ову врлину могу родитељи неговати у својој деци, кад недозволе површан, претеран и брбљав разговор и суђење, кад су им сва деца равна, и кад противу-дејствују сањаријама и фантастичности, коју неки родитељи сматрају као женијалност.

Частољубље то је врлина, која хоће да нешто важимо у очима других људи и пред нама самима.

Ова је врлина важна за младе људе, макар да је страст, која недозвољава хрђаво мишљење о нама, и незаслужен укор или љагу на нашем поштену имену.

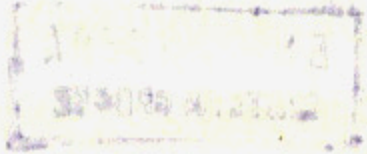
Но то ваља разликовати од оне слабости сујетних и мајушних људи, који од сваког зактевају спољашњу почасти и одма се увреде, ако се нешто не учини по њиховом схваћању.

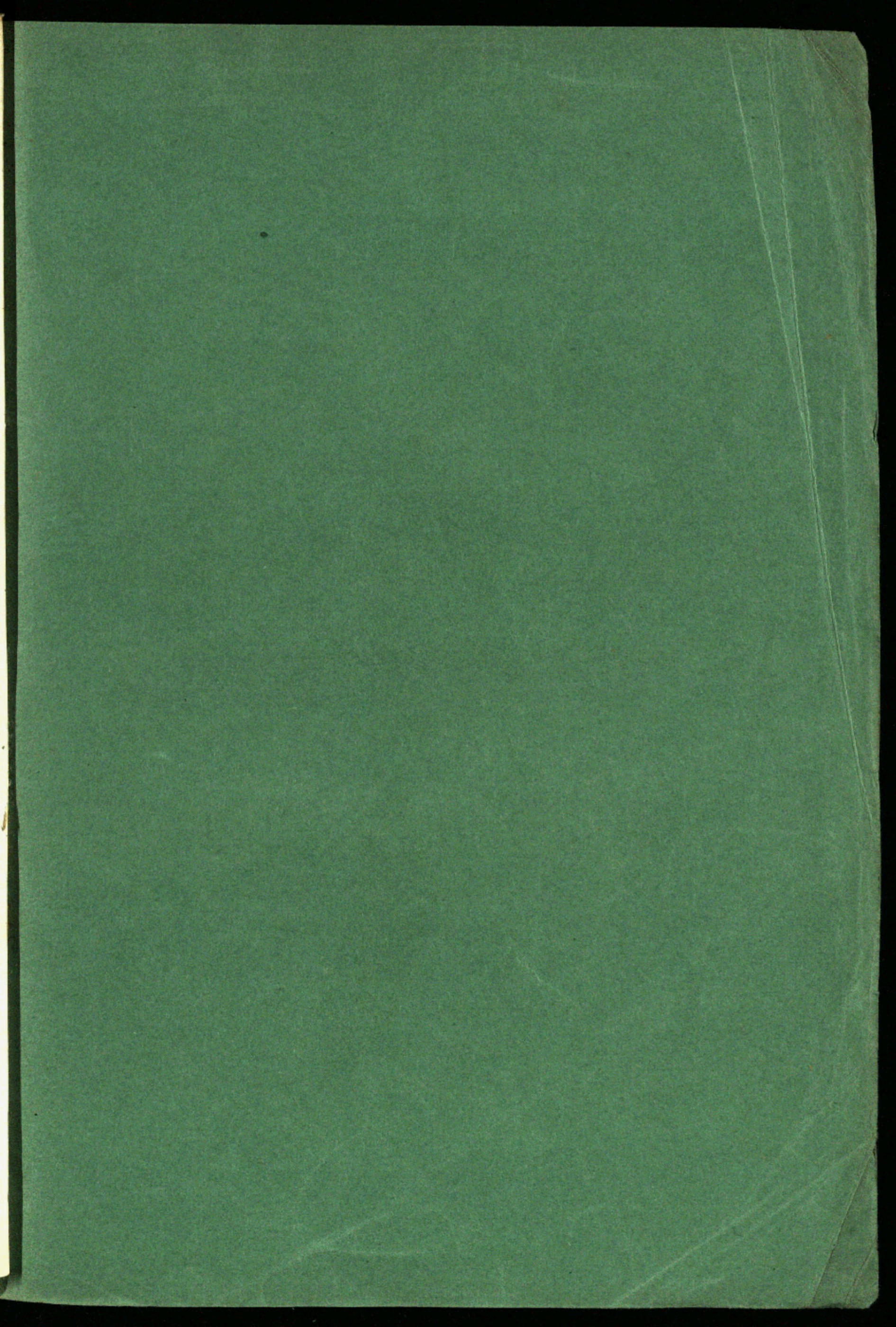
Частољубље расте, кад се негује, а пада и губи се простачком псовком, грубијанством и неправдом.

Оубъ же рѣчьна вѣрнѣ въ мѣстахъ
 мѣстѣхъ ва же стѣбитъ, еубъ недовѣрѣннѣ
 здрѣво мнѣнѣнѣ о нѣмѣ, и нессѣнѣнѣ
 зѣоръ нанъ зѣнѣ не нѣнѣнѣ нѣнѣнѣнѣ
 нѣо то рѣнѣ рѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ
 боубъ еубѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ
 еубѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ
 се зѣрѣнѣ, зѣо се нѣнѣнѣнѣнѣнѣ
 нѣономъ еубѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ

Рѣсѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ
 нѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣнѣ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р 19 Ср Г 305.1

У БЕОГРАДУ,

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1866.